

NOTISER

HERDLA-TRINNET

de ytterste glaciallag i Bergensfeltet.

MED 1 KARTSKISSE

En av de mest typiske moréner med terrasseinnsnitt i Bergensfeltet er Herdla-morénen.

For enden av den 17 km lange, 1–2 km brede og over 400 m dype Herdlefjord ligger øen Herdla, som i dette ellers nakne kystlende utmerker sig ved å ha en mengde løsmateriale. Øens østlige del er en flat sandslette, Valen, omtrent 3 m o. h., og den vestlige del, som formodentlig består av hårdere berg, har terrasseinnsnitt på 11,0 og 28,2 m høide, således som offentliggjort av C. F. KOLDERUP¹ i 1907. Løsmateriale fins i en høide av omkring 50 m, men her er terrasseflatene noget mindre sikre.

Grusen på Herdla er ikke særlig grov, men stranden med de mange utvaskede store blokker synes allikevel å tyde på at den er morénegrus.

Herdlefjorden er geologisk en fortsettelse av den indre eller centrale bue av kambrisk-siluriske bergarter, og iallfall langs dens sydvestsida kan man følge glimmerskifer nesten helt ut til Herdla. Her har således vært fortrinlige betingelser for erosjon.

Når Herdlefjorden overhode kan brukes for gjennomgående trafikk, skyldes det et tversgående sund, Det Naue, som fører ut i Sætreosen og Flaket.

I Nordhordland går en rekke fjorder parallell Herdlefjorden, således Radfjorden med Mangerfjorden, Radsundet, Lurefjorden med Seimsfjorden og Austfjorden med Fjensfjorden.

Under arbeidet med berggrunnskartlegningen av Bergensfeltet blev det også søkt etter glacialavsetninger som ligger på samme måte som de på Herdla, idet det måtte ansees rimelig at et slikt tydelig trin i isbevegelsen som markert ved Herdla også måtte etterlate spor ved de andre fjordmunninger, selv om forholdene ingen steder synes så gunstige som på Herdla.

Herdlefjordens nabofjord i nordøst, Radfjorden, har en innsnevring ved Bognøy, men hverken her eller lenger syd i fjorden fantes noget løsmateriale av betydning. Det viste sig derimot at eidet sydøst for Skjelanger har et sammenhengende, om enn tynt dekke av løsmateriale

¹ CARL FRED. KOLDERUP: Bergensfeltet og tilstødende trakter i senglacial og postglacial tid. Bergens Museums Årbok 1907 nr. 14.

med terrasseinnsnitt i. Materialet er ulaget grus med stor sten. Dertil viste det sig at alle viker på sydsiden av Skjelangerlandet har terrassert løsmateriale.

Tvers over øen Flone, nordvest for Manger ligger det en del løsmateriale noget syd for nordspissen. På den utsatte vestsida ser man utvasket morenegrus, hvor det vesentlig er store sten som ligger igjen. På østsida er der tydelige terrasseflater. Selve gården ligger på 23 m, mens eidet over øen ligger på 9 m. Tallene er hentet fra målebordsbladene til det nye gradteigkart.

På selve Radøy er fra før kjent terrasser på Innsylta, med høider målt av C. F. KOLDERUP, til 28,5 og 10,6 m. Snitt i disse viste et delvis lagdelt grus, med optil hodestore sten.

Lensmann OTTESEN, Manger, har dessuten funnet moréner ved Bø og Villanger, nordligst på Radøy.

Moréneren ved Bø ligger på et eid mellom Hauglandsvatn og Rikstadvågen. Da Radøy er meget fattig på veigrus, og Bø-moréneren ligger like ved kjøreveien, er moréneren snart helt opbrukt.

Vilangermoréneren er som Bømoréneren en rygg i et dalsøkk.

På selve Fosnøy er der ingen tydelige terrasser, og heller ingen morénerygger. Men en stor del av det lavere land, 10–20 m o. h. er er dekket av leir, delvis jordblandet, delvis sandet, så man har temmelig store områder av glacialavsetninger her.

Ved Kjelstraumen er der på østsida en liten flekk av løsmateriale, en utydelig terrasse. Lenger øst på Lindåshalvøen er der flere og noget mektigere masser.

Fonnes-gårdene ligger på en omtrent sammenhengende morénemasse, som strekker sig fra fjorden og sydover til en smal våg. Overflaten er nogenlunde flat.

I Leirvåg, noget østenfor, er der også litt morénemateriale. Her står Fjensfjorden på, og her er en moderne strandvoll. Syd for denne er der to høiere strandvoller, som beskytter nogen større torvdekke flater.

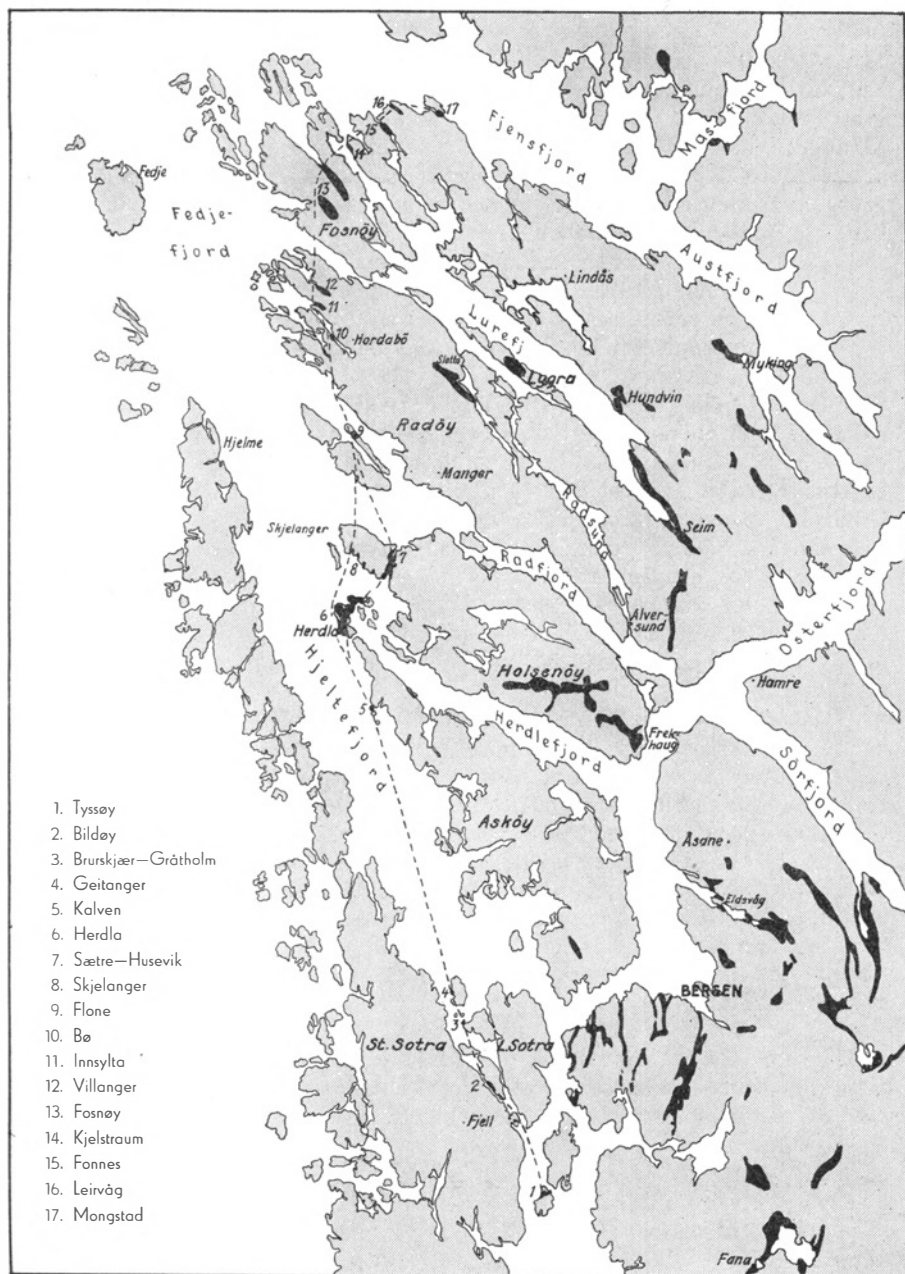
De største masser her nord ligger imidlertid på Mongstad. Det eid som gårdene ligger på, er vesentlig løsmateriale og sjøkartet viser at her er store sandmasser som grunner op viken på begge sider.

I og med disse morénemasser er der altså kartlagt en ytre rekke av moréner fra Herdla over Sætre Skjelanger Husebø¹ (på Holsenøy), Flone Bø Innsylta Villanger (på Radøy) Fosnøy Kjelstraum Fonnes Leirvåg Mongstad (på Lindåshalvøen).

Sydover fra Herdla er det ikke så lett å finne en sammenhengende rekke.

I en liten holme, Kalven, like ved Oksneskletten, 3–4 km syd for Askøys sydspiss, er der en liten moréne i en sprekk som går tvers over holmen. Denne behøver ikke være noget annet enn en bunnmoréne.

¹ 7. Sætre—Husevik på kartet skal være 7. Sætre—Husebø.

1. Tyssøy
2. Bildøy
3. Bruskjær—Gråtholm
4. Geitanger
5. Kalven
6. Herdla
7. Sætre—Husevik
8. Skjelanger
9. Flone
10. Bø
11. Innsylta
12. Villanger
13. Fosnøy
14. Kjelstrøm
15. Fønnes
16. Leirvåg
17. Mongstad

Ved Ågotness på østsiden av St. Sotra er der også litt løsmateriale. I strøket mellom St. og L. Sotra er der så en mengde mindre avleiringer.

Over Geitanger går to teiger, som ved stranden viser sig å være grovt morénegrus. To små skjær, Gråtholm og Brurskjær, består av vel avrundede blokker, rester av en utvasket moréne.

På østsiden av Sotra, men særlig på vestsiden av Bildøy er der grus, delvis leirholdig, i nær sagt alle dumper. Og der er en terrasseflate på Bildøy i en høide av 25 m.

På Tyssøy er der en sammenhengende terrasseflate omtrent 400 m lang, med høider på 24–26 m. Her er dessuten adskillig løsmateriale i vikene rundt øen.

Om enn sammenhengen mellom Herdla og sydover ikke er så lett å finne som nordover, er her dog en helt sikker rekke av moréner.

Det er ikke funnet morénemateriale mellom disse forekomster og havet utenfor, mens det er en mengde forekomster innenfor.

Denne rekke av moréner som er avmerket på kartet behøver selvsagt ikke være synkron. Jeg har bare funnet rekken å være så påfallende at jeg har ønsket å offentliggjøre den.

Innenfor denne rekke er der en mengde glacialavleiringer så vel vest som nord for Bergen.

Hele den halvøy som ligger sydvest for byen har store morénemasser i alle sine daler. I et dalføre som munner ut ved Eidsvåg, nord for Bergen, er der likeledes store morénemasser, delvis sammen med elvegrus og ur.

Askøy har merkelig lite løsmateriale, og nesten ingen større sammenhengende masser. En smal stripe delvis dekket av myr, fins på sydvestsiden, og en del mindre striper på nordøstsiden, langs Herdlefjord. Holsenøy har derimot meget løsmateriale i sin sydlige del. Her har C. F. KOLDERUP målt terrasser ved Fløksand på 28,2, 19,0 og ca. 5 m.

Også ved Leirvik og lenger nord ved Io er der terrasser vesentlig lavere. Alle disse ligger også ved Herdlefjord. Fra Frekhaug og vestover går et nesten sammenhengende belte av løsmateriale, og dette har på sine steder overflater som minner om terrasser. Høidene er 28–32 m og omkring 60 m. Særlig det siste er en temmelig problematisk høide.

På Radøy er der et temmelig tynt dekke av grus i Slette-bygden.

I sammenheng hermed står terrassene på Lygra. Her er ingen tilgjengelige snitt i terrassene, som efter rektangelkartet når 110 fot, altså 33–34 m. Nogenlunde tilsvarende høider forekommer også på Hundvin og Myking.

Det er imidlertid ganske påfallende hvor stor avstand der er mellom avleiringene nordligst på Lindåshalvøen og Hundvin–Myking.

Store grusmasser fins også i Seim, men her er terrassesnittene mindre tydelige.

Det lar sig selvsagt ikke gjøre å trekke nogen videre slutninger av det materiale som her er offentliggjort. Materialet måtte først bearbeides

grundigere enn det har vært anledning til hittil. Og hertil burde, som dr. KNUT FÆGRI har vært så elskverdig å gjøre oppmerksom på, torvmyrene på øyene utenfor moréneene undersøkes for å bringe på det rene om der fins nogen interglacialavleiringer.

Det får være nok å slå fast foreløpig at her i Bergensfeltet er funnet en rekke glacialavleiringer, vesentlig endemoréner som viser et stadium hvor isen rakk frem til Øygarden—Hjeltefjorden, mens selve Øygaren var isfri. Det kan også gientas at moréneavleiringer ikke er funnet utenfor Herdla-linjen, i selve Øygaren.

Niels-Henr. Kolderup.

NORSK ARKEOLOGISK SELSKAP

Norsk arkeologisk selskap blev stiftet 23de november 1936 og hadde allerede ved den første generalforsamling 23de november 1937 5 ganger så mange medlemmer som den 45 år gamle Norsk geologisk forening.

Når interessen er så stor, må det vekke forundring, at det ikke i lang tid har været en arkeologisk forening i Norge. Av styrets redegjøring ser en også, at tanken ikke er ny.

Et arkeologisk tidsskrift fikk vi allerede i 1834 med W. F. K. Christies „Urda“, som Bergens museum utgav til 1847. Under den nasjonale strømning, som utgikk fra slike menn som I. C. Dahl blev i 1840-årenes blomstringsperiode „Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring“ stiftet i 1844. Den var like til slutten av århundredet under N. Nicolaysens virksomhet en arkeologisk forening og dens årbok et arkeologisk tidsskrift, som kom til å avløse „Urda“. Fra 1899 har foreningen bare tatt sig av yngre fortidsminner, og dens årbok har ikke hatt arkeologisk innhold.

I 1910 fikk de arkeologiske muséene i Oslo, Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø istand et arkeologisk tidsskrift „Oldtiden“ med A. W. Brøgger som redaktør. Etter 1932 er ingenting kommet av det, og to bind ligger uten avslutning.

Et forsøk på å stifte et norsk arkeologisk selskap i 1917 førte ikke frem. Men at det hverken var interesse eller penger, det skortet på, viser det imponerende resultat av innsamlingen til Borrefondet, satt igang A. W. Brøgger. I løpet av 6 uker i februar mars 1918 kom det inn 120000 kroner. Med tilskudd fra dette fond skulde selskapet utgi et tidsskrift med titelen „Arkiv for norsk arkeologi“. Men det blev ikke noget hverken av selskapet eller tidsskriftet.

Støtet til, at Norsk arkeologisk selskap nu endelig blev stiftet, var den internasjonale arkeologkongress i Oslo i august 1936. I april 1936 blev det utsendt opfordring om å tegne sig som stiftende medlem av Norsk arkeologisk selskap, og det meldte sig så mange, at selskapet kunde opptrede som en organisasjon på kongressen. Formelt blev det konstituert 23de november 1936 og den første ordinære generalforsamling holdt 23de november 1937. Av de 487 medlemmer er 362 norske. Det store norske

medlemstal viser, at det vesentlig er interesserte utenfor fagfolkenes kreds, som holder selskapet oppe. Selskapets styre er advokat H. Bergh, formann, godseier F. M. Treschow, direktør Cato Rachlew, professor H. Shetelig og arkitekt G. Eliassen. Generalsekretær er professor A. W. Brøgger. Som sekretær og kasserer har styret valgt konservator E. S. Engelstad, Universitetets oldsaksamling, Oslo.

Samarbeidet mellom arkeologi og geologi er i Norge gjort unødig vanskelig ved at de to fag ved Universitetet er lagt under ulike fakultet. En student kan ikke kombinere dem til embedseksamen. En lærer i den høiere skole har derfor ikke gjennom sin universitetsutdannelse fått nogen oversikt over landets historie i sin sammenheng. For historielæreren vil menneskets første opptreden stå som en uklar og uforklarlig begynnelse til den „egentlige“ historie i den grå mytiske urtid, som det blir gått lettest mulig bortover, fordi læreren er på usikker grunn. Den tid, da „verdenshistorien“ begynte med den babylonske skapelsesberetning, er ikke svært langt borte. Den geologisk-arkeologisk utdannede lærer vil se det hele ikke som en begynnelse men som en fortsettelse av en naturlig sammenhengende utvikling med mennesket på sin plass i naturhistorien.

Arkeologi er naturhistorie likesom paleontologi, antropologi, anatomi og fysiologi, fordi den behandler mennesket som naturvesen i sin almindelighet og ikke bare som intellektuelt vesen. Det er den vanlige synsmåte i andre land. Den vil bl. a. komme frem i det nye tidsskrift „Quartär. Jahrbuch für Erforschung des Eiszeitalters und seiner Kulturen“, som under redaksjon av Rudolf Grahmann, Freiberg, og Lothar Zotz, Breslau, nu begynner å utkomme hos Walter de Gruyter, Berlin.

Norsk arkeologisk selskap skal også utgi et tidsskrift. Det er selskapets nærmeste og naturligste oppgave, opplyser styret. Like nært og naturlig burde det være, at selskapet tok op og førte videre det gode arkeologiske tidsskrift, vi har, „Oldtiden“. Men styret har ikke villet det så. Det har også vraket det saklige navneforslag fra 1918 „Arkiv for norsk arkeologi“. I steden har det valgt å overgi sig til maskinalderens reklamejargon og dokumentere gummiens og boksemelkens tidsalder med navnet „Viking“. Et så usaklig og misvisende navn kan bare skade tidsskriftet, og det vilde være å ønske, at det snarest mulig blev forandret.

Videre vil det være å ønske, at det kommer istand et godt samarbeid mellom Norsk arkeologisk selskap og Norsk geologisk forening.

Halvor Rosendahl.